

САҢГА ОЛОХ

Чурапчы улуусунун хаһыата

Олунньу
7 күнэ
ЧЭППИЭР

№№ 17-18

(9769-9770)

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАКСАР

ЧУРАПЧЫ УЛУУХУН 2007 СЫЛ ТҮМҮГҮНЭН СОЦИАЛЬНАЙ-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БАЛАҤЫАННЫАТА

2007 сыл түмүгүнэн улуус үрдүнэн улахан уонна орто тэрилтэлэр байлаларын күүстөрүнөн, үлэ тутуута, төлөбүрдээх өгөнү оҥоруу уонна бордунуксуйаны батарыы 468,9 мөл. солк. тэннэстэ, ол иһиттэн нэһилиэтиннээх төлөбүрдээх өгөнү оҥоруу 71,7 мөл. солк. тийдэ. Ааспыт сыл туһааннаах кэммин кытта тэннэстэххэ бордунуксуйаны батарыы уонна төлөбүрдээх өгөнү оҥоруу 9,6% улаатта. Тэрилтэлэр оҥорон таһаарбыт бордунуксуйаларын батарыыны, толоруллубут үлэни уонна төлөбүрдээх өгөлөрү сүрүн экономикай көрүнүгүнэн арааран ылар буоллаха: тыа хаһаайыстыбатыгар барыта 25647,7 тыһ. солк. (70,8%), ол иһиттэн сир үлэтигэр 768,8 тыһ. солк. (18%), сүөһү итигитигэр 2826,2 тыһ. солк. (82,6%), тыа хаһаайыстыбатыгар өгөнү оҥорууга 19829,6 тыһ. солк. (83,2%), аһылык бордунукталарын оҥорууга 143077,0 тыһ. солк. (137,0%), сылааһы биэрингэ 143012,6 тыһ. солк. (99,5%), массыынаны уонна оборудованиены арендааһынга 477,5 (19,2%), сибээскэ 38564, 7 тыһ. солк. (84,4%), транспортка 22030,4 тыһ. солк. (2,5 төгүл), үөрэххэ 5916,4 тыһ. солк. (113,3%), культурага 1084,8 тыһ. солк. (128,5%), доруобуйа харыстабылыгар 2640,1 тыһ. солк. (164,3%), ветеринарияга 1962,1 тыһ. солк. (95,6%) уода. Мантан көстөрүнэн, аһылык оҥоһууттан, транспорт, үөрэх, культура уонна доруобуйа харыстабылыттан ураты салааларга ааспыт сыл туһааннаах кэммиттэн намтааһын билиэтэнэ.

Тыа хаһаайыстыбата

Тыа хаһаайыстыбатын салаатыгар "Мындаарай", "Чампара" кооперативтар, "Мелиоратор" аһаас акционернай общество, тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар кыра тэрилтэлэр уонна бааһынай хаһаайыстыбалар киирэллэр.

Улууска бары бас билли көрүнүгүн киллэрэн туран, 2008 сыл тохсунньу 1 күнүн туругунан 26058 төбө ынах сүөһү, ити иһиттэн 9786 ынаар ынах, 816 сибининнэ, 11822 сылгы, ол иһиттэн 7477 биз баар. Ааспыт сыл туһааннаах кэммиттэн ынах сүөһү уопсай ахсаана 2,3%, ынах ахсаана 0,5% аччаата, онтон сылгы 13,7%, биз ахсаана 1,7%, сибининнэ 8,9% эбиллиннэ. Ынах сүөһү уопсай ахсааньттан нэһилиэтиннээх сүөһүгэ 69,7%, бааһынай хаһаайыстыбаларга 28,1%, тыа хаһаайыстыбатын тэрилтэлэрэ 2,0%, онтон сылгы уопсай ахсааньттан нэһилиэтиннээх сылгыга 37,4%, бааһынай хаһаайыстыбаларыгар 43,2%, тыа хаһаайыстыбатын тэрилтэлэрэ 18,2%. Тэрилтэлэр көмөлтө хаһаайыстыбаларыгар барыта 36 ынах сүөһү, ол иһиттэн 17 ынах уонна 144 сылгы, ол иһиттэн 92 биз итигит тураллар.

2007 сыл түмүгүнэн валовайынан хаһаайыстыбалар бары көрүнүгүн киллэрэн туран 18800,8 тонна үүт манна, ол иһиттэн чааһынай хаһаайыстыбалар ыабыт үүттэрэ 67,8%, бааһынай хаһаайыстыбалар 31,0%, тыа хаһаайыстыбатын тэрилтэлэрэ 1,0% ылаллар. Эт оҥоһуута 3346,0 тоннага тийбиптэн, нэһилиэтиннээ 2058, 6 тоннаны, бааһынай хаһаайыстыбаларга 1265,9 тоннаны оҥордулар.

Сортуопкалыыр тэрилтэлэргэ 8290,4 тонна үүт туттарыллан, 171,5 мөл. солк. суумалаах дохот ылылынна. Үүтү сортуопкала туттарыы 260 тоннан элбээтэ, ааспыт сыл туһааннаах кэммиттэн 3,2% улаатта. Туттарыллыбыт үүт 75,6% чааһынай хаһаайыстыбаларга, 22,4% бааһынай хаһаайыстыбаларыгар, 0,02% табаарыстыбаларга тиксэр. Үүтү туттарыыны 2007 сыл түмүгүнэн ааспыт сылы кытта тэннэстэххэ Арыылаах (95,5%), Болтоно (86,5%), Болугур (92,2%), Мугудай (91,8%), Сылаи (83,5%), Чурапчы (94,8%) нэһилиэктэриттэн ураты, улуус бары атын нэһилиэктэрэ улаатыннардлар.

2007 сыл түмүгүнэн тыһынаах ыйааһыннан 349,0 тонна эт туттарыллан 22,8 мөл. солк. турда. Уопсай туттарыллыбыт эттэн: ынах этэ 293,3 тонна, сибининнэ этэ 1,2 тонна, сылгы этэ 43,7 тонна. 2006 сыл туһааннаах кэммиттэн 169,3 тоннанан аҕыйах эт сортуопкалыыр тэрилтэлэргэ туттарылынна.

Ыйдаары орто хамнас тыа хаһаайыстыбатын салаатыгар сыл түмүгүнэн 7194,1 солк. тэннэһэн, ааспыт сыл туһааннаах кэммиттэн 16,5% үрдээтэ.

2007 сыл ахсынны 1 күнүн туругунан бу салаа киирэр производственной тэрилтэлэр дебиторскай (ылар) иэстэрэ 12,0 мөл. солк., кредиторскай (бизэр) иэстэрэ 10,3 мөл. солк. тэннэстэ, эбэтэр ылар иэстэрэ бизэрдэриннээх 16,5% улахан. Маны таһынан тыа хаһаайыстыбатын тэрилтэлэрэ кредиткэ төннөрөр иэстэрэ 4,1 мөл. тэннэстэ.

Промышленность

2007 сыл түмүгүнэн улууска 95,9 мөлүгүн солкуобайдаах аһылык бордунукталарын "Чурапчы" ТХПК, "Маарыкчаан" потребобщество оҥорон барталлар. Ааспыт сыл туһааннаах кэмгэр 106,2 мөлүгүннээх бордунукта батарыллыбыта. Улуус үрдүнэн мизбэл, инс оҥоһуктары, итирдибэт утахтары, эти, халбаһыны, эт полуфабрикаттары, үүт бордунуксуйатын, ынах арылтын оҥоһуута аччаата, кондитерскай оҥоһуктары, киллэби уонна ыраас ууну оҥоруу көрүнүгүн оҥорон таһаарыы үрдээтэ. Ол курдук, 97,1 (129,2%) тонна кондитерскай оҥоһук, 1607,7 (100,4%) тонна киллэби уонна бурдук ас, 40,3 (77,2%) тонна халбаһы, 15,8 (62,8%) тонна эттөн полуфабрикат, 1370,3 (92,9%) тонна үүт бордунуксуйата, 296,1 (95,9%) тонна ынах арылты уонна 693,1 (102,3%) тыһ. солк. суумалаах итирдибэт утахтар, 874,8 (2,6 төгүл) тыһ. солк. ыраас уу оҥоһулунулар. Бирдирдигэ тэрилтэлэрин көрөр буоллаха, "Маарыкчаан" потребобщество уопсай оҥорон таһаарыттан киллэби оҥоһуутун 95,1%, кондитерскай оҥоһуктар 84,8%, "Чурапчы" кооператив үүт бордунуксуйатын 99,2%, ынах арылтын 92,3%, эт полуфабрикаттарын 90,5% оҥорон таһаардылар. Итирдибэт утахтары уонна ыраас ууну 100% "Чурапчы" кооператив оҥордо.

Улуус үрдүнэн норуот хаһаайыстыбатын бары салааларын киллэрэн туран 3,8 тыһ. куб. пиломатырыйаал сортуопкалаанна, 5,7 тыһ. куб. дымалабыай мас бөлэмминнэ. Туһааннаарынан ааспыт сыллаары сортуопка 84,3 уонна 43,6% улаатта. Ол курдук, 2006 сыллаахха 2,1 тыһ. куб. пиломатырыйаал, 3,97 тыһ. куб. дымалабыай мас бөлэмминнэ, 1527,5 тыһ. солк. суумалаах инс оҥоһук уонна мизбэл оҥоһуутунан дьарыктанар предпринимателлэр үлэлэрин киллэрэн туран 1317,1 тыһ. солк. мизбэл оҥоһулунна. "Саҥа олох" РИХ сыл устата хаһыаты уонна полиграфическай бордунуксуйаны иннинээҕи сылы кытта тэннэстэххэ 100,0% оҥорон таһаарда эбэтэр иннинээҕи сылы кытта тэннэстэ.

Промышленность салаатыгар киирэр тэрилтэлэр (кыра тэрилтэлэри киллэрбэккэ туран) сыл 8 ыйын түмүгүнэн дебиторскай иэстэрэ 34,8 мөл. солк., кредиторскай иэстэрэ 29,4 мөл. солк. тэннэһэн, ылар иэстэрэ 5,4 мөл. солк. бизэр иэстэрин кучоарда. Маны таһынан кредиткэ иэстэрэ 74,7 мөл. солк. тийдэ. Бир үлэһит ыйдаары орто хамнаһа 7447,2 солкуобайга тэннэһэн, ааспыт сылтан 9,6% үүннэ.

Тутуу

2007 сыл түмүгүнэн олорор дьиэни олоххо киллэрин иннинээҕи сылтан 31,4% үрдээн, 8130 кв. м уопсай элбээх олорор дьиэ тутулунна. Ол иһиттэн 5424 кв. м уопсай элбээх чааһынай дьиэ тутулунна. Олорор дьиэни тутуу Арыылаах (28,2%), Бахсы (28,1%), Болугур (50,0%), Кытаанах (49,3%), Одьулун (88,4%) нэһилиэктэрэ иннинээҕи сылтан аҕыйахтылар, Хадаар нэһилиэгэр биир да дьиэ үлэһ киирбэтэ.

Бэйэ күүһүнэн тутууну ытыгыга 2007 сылга ситэтэ суох дааннайынан (кыра тэрилтэлэр дааннайына 9 ый түмүгүнэн ытыгына) 44,4 мөл. солк. суумалаах үлэ ытыллан, 2006 сыллааҕар 42,5 бырыһыанынан намыһах көрдөрүү ситиһилиннэ. Видиги улууспутугар сыл түмүгүнэн хаһаайыстыбаннай ньыманан тутар-өрөмүөнүүр үлэни биир да тэрилтэ ыппакка кэллэ.

Тутуу салаатыгар үлэһит сүрүн тэрилтэлэринэн улууска барыта хааччахтамыт эбээһинэстээх кыра тэрилтэлэр: "Чурапчастрой" ХЭТ, "Томторстрой" ХЭТ, "Стиль" ХЭТ, "Дорожник" ХЭТ, "Чурапчазерго" ХЭТ буолаллар. 2007 сыл 9 ыйын

түмүгүнэн бу ааттамыт кыра тэрилтэлэр 20,5 мөл. солк. суумалаах тутуу үлэтин толорон, иннинээҕи сылтан 12,6% үлэни толорбуттара.

Эргиэн

2007 сыл түмүгүнэн эргизинэн дьарыктанар тэрилтэлэргэ табаар эргирэ 307,7 мөл. солк. тэннэһэн, ааспыт сылтан 30,7% улаатта. Ити иһиттэн промышленноска 70,8 мөл. солк., сибээскэ 9,3 мөл. солк., эргизинэ 227,6 мөл. солк. табаар эргирин оҥордулар. Эргизин сүрүн тэрилтэтинэн улууска "Маарыкчаан" потребобщество буолар, кини ирээтигэр тэрилтэлэр эргирдэрин 74,0% тиксэр. Ааспыт сыллаар бу "Маарыкчаан" ПО табаар эргирин 18,2%, ол эбэтэр 32,9 мөл. солк. улаатыннаарда. Улуус үрдүнэн предпринимателлэр, рыноктар, кыра тэрилтэлэр эргирдэрин барыллаан ааҕан туран, сыл түмүгүнэн табаар эргирэ 766,2 мөл. солк. тийдэ, ааспыт сыл туһааннаах кэмминээҕэр 28,2% улаатта. Бир киһиэхэ тиксэринэн 37929,9 солк. тийдэ, ол эбэтэр ыйга улуус 1 киһитигэр 3161 солк. табаар атыламыт.

Сыл түмүгүнэн орто хамнас эргизин салаатын үлэһиттэригэр 8962,3 солк. тэннэһэн, улуус орто көрдөрүүтүн 84,7% тэннэстэ, онтон ааспыт сылтан 0,6% үрдээтэ. 2008 сыл тохсунньу 1 күнүн туругунан хамнаһа ис суох. Бу салаа тэрилтэлэрин дебиторскай иэстэрэ 8,7 мөл. солк., онтон кредиторскай иэстэрэ 14,2 мөл. солк. Маны таһынан, 14,9 мөл. солк. кредиткэ иэстээхтэр. Онон бизэр иэстэрэ (кредити киллэрбэккэ туран) ылар иэстэриннээх 7,5 мөл. солк. орду.

Социальной эйгэ

Улуус хаһаайыстыбаннай уонна бюджетнай тэрилтэлэрэ нэһилиэтиннээх 71,9 мөл. солк. суумалаах араас көрүннээх төлөбүрдээх өгөнү оҥордулар. Бу көрдөрүү иннинээҕи сыл туһааннаах кэмминээх 15,2% элбэх. Төлөбүрдээх өгөнү биридди көрүнүгүнэн ылан көрөр эбит буоллаха: 1,1 мөл. солк. (132,4%) олох-дьаһах, 1,6 мөл. солк. (95,6%) транспорт, 44,0 мөл. солк. (129,1%) сибээс өгөлөрө, 0,9 мөл. солк. (2,2 төгүл) дьиз-уот, 9,6 мөл. солк. (72,8%) коммунальнай өгөлөр, 1,1 мөл. солк. (130,1%) культура, 2,6 мөл. солк. (147,8%) доруобуйа харыстабылын, 2,0 мөл. солк. (95,6%) ветеринарнай, 6,5 мөл. солк. (134,4%) үөрэх салаатын уонна 2,5 мөл. солк. (962,3%) манна ааттамыттартан ураты төлөбүрдээх өгөлөр көрүнүгэр оҥоһулунулар.

Барыллаан аарымын, биридигээн предпринимателлэр 37,4 мөл. солк., кыра тэрилтэлэр 1,7 мөл. солк. өгөнү толорон улуус үрдүнэн нэһилиэтиннээх оҥоһуллубут төлөбүрдээх өгө 177,9 мөл. солк. буолла. Бир киһиэхэ тиксэринэн 8806,8 солк. өгө оҥоһулунна, ол аата ыйга улуус хас биридди олохтоого 734 солкуобайдаах төлөбүрдээх өгөнөн туһаммыт.

Улуус тэрилтэлэригэр үлэһит киһи ахсаана (атын сиртэн, холобур, куораттан хамнастаах үлэһиттэри киллэрбэккэ туран) 5762 киһиэхэ тэннэстэ. Ыйдаары орто хамнас 10576 солк. тийдэ, иннинээҕи сыл түмүгүнэн 9379,8 солк. (112,8%).

2007 сыл түмүгүнэн улууска 401 оҕо төрөөтө, 191 киһи өллө. Ааспыт сылтан оҕо төрөөһүнэ 93 оҕон элбээтэ, эбэтэр эбилли 30,2 % тэннэстэ, киһи өлүүтө 43 киһинэн улаатан, 129% буолла. Сыл устата улууска 553 киһи тастан кэллэ, 569 киһи атын сиргэ барда. Иннинээҕи сылга 506 киһи кэлбит, 489 киһи улуустан барбыт. Нэһилиэтиннээх эбиллүүтэ сыл түмүгүнэн нэһилиэтиннээх естественнэй (төрөөһүн-өлүү) уонна механической (кэли-барыы) хамнаһыннарын араастаһыларыгар 194 киһинэн эбиллиннэ.

В.ПЕРМЯКОВ,

статистическая информация хомуйар уонна түмэр 4-с отдел (Чурапчы улуусугар) кылаабынай специалиһа-эксперт.

